

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online) tijdschriften van Boom uitgevers zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd. Alle artikelen die echter langer dan vijf jaar geleden zijn gepubliceerd, zijn vrij beschikbaar voor download en hergebruik. Toestemming van de uitgever is dan niet meer nodig.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this article may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

abonnementen@boom.nl
www.boom.nl

Naast de bank

Het huis van de psychoanalyse

MARK KINET

Het huis van de psychoanalyse kent vele kamers. De fundering ervan werd natuurlijk door Freud gelegd. Onbewuste, overdracht, herhaling en weerstand zijn haar voornaamste pijlers. Gelijkvloers kent het gebouw meerdere vertrekken: die van drift, Ik, zelf, subject, object en A/ander. Verschillende gangen en trappen leiden ook tot wat minder bezochte ruimtes. Bijgebouwen werden toegevoegd, maar de gevel is bewaard gebleven. Lang werd bij dit alles gestreefd naar homogeniteit en coherentie, maar sinds het postmodernisme staan oud en nieuw, antiek, design en brocante broederlijk naast elkaar. Zelden ontbreken anderzijds de nodige authentieke elementen. Samen vormen ze dan de aan alles overspelige mengeling waarmee menig hedendaagse bewoner zich de psychoanalyse eigen heeft gemaakt. Iedereen wil zich immers genoeg thuis voelen om zichzelf te zijn en nodeloze verkleedpartijen achter zich te laten.

Maar ook binnen het psychoanalytische proces speelt het huis een hoofdrol. In onze dromen staat het bijvoorbeeld vaak voor onszelf, voor ons of moeders lichaam dan wel voor de configuratie waarin we ons bevinden. Binnen het (semi)residentieel psychoanalytisch programma dat ik al in vele publicaties beschreef (meest recent: Kinet 2024) wordt bij aanvang de patiënt

onder andere verzocht een huis te tekenen. Naar analogie met projectieve tests of de speltherapeutische kindertekeningen leent deze opdracht zich uitstekend ter expressie. Natuurlijk enkel binnen de context van de *story* en *history* van de patiënt levert ze immers zichtbare illustratie van mentale processen of inhouden. Zodoende kan ze vaak meer overtuigen qua aard of toedracht van de problematiek dan meer zweverige psychodynamische interpretaties. Ze laat het team in zekere mate toe bepaalde werkhypotheseën wat resoluter te hanteren. Ook biedt ze alle betrokkenen meer overzicht en houvast inzake de wezenlijk zo ongrijpbare psychische realiteit. Dergelijke plastische expressie is niet alleen diagnostisch, maar ook therapeutisch vruchtbaar. De patiënt <droomt> zo als het ware <op bestelling>. Associaties bij details of droomelementen brengen ons dicht bij latente betekenislagen. In terugblik verkrijgen heel wat expressieve producten allengs het statuut van mijlpalen die getuigen van het psychoanalytische proces.

Ik zoom verder in op de huistekening. Deze kan inderdaad uiterst sprekend zijn. Mensen met een operationeel denken (Marty 1991) schetsen bijvoorbeeld een getrouwe weergave van hun woning. Soms is daarbij zelfs de plattegrond inbegrepen. Eveneens indicatief voor mentaliserend vermogen kan de tekening zowel arm als rijk zijn aan details, zich beperken tot essenties of voorzien worden van buitensporige (min of meer verbloemende) decoratie. In die zin heb je aktueelpathologische en psychopathologi-

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031004006>

sche tekeningen (Verhaeghe 2007). De huizen kunnen de meest uiteenlopende gedaantes aannemen. Je hebt bunkers, rijhuizen, mobilhomes, boshutten en kastelen. Nu eens bereikbaar, dan weer afgelegen, in een stedelijke of een natuurlijke omgeving. Deze omgeving wordt vaak schetsmatig, maar relevant getypeerd, evenals diverse klimaatfactoren. Zowel schrikbeelden als *wishful seeing* spelen bij dit alles uiteraard een rol van betekenis.

Hoe zit het met de muren? Zijn de ramen groot of klein, hebben ze gordijnen, (rol)luiken? Zijn ze getralied? Hoe zit het met dak of voordeur? Wie zijn de bewoners, waar in huis bevinden ze zich? Zijn er bezoekers of indringers? Toeval bestaat niet, want alles heeft zowel bewuste als onbewuste determinanten. Zoals bij de droomanalyse wordt de patiënt aangemoedigd zijn vrije invallen mee te delen. De psychotherapeut voegt op basis van de gesprekken voorzichtig voetnoten toe. Zoals bij proefduidingen wordt getoetst of ze de kwaliteit van de verbinding ten goede komen dan wel of ze verder materiaal opleveren dat gehanteerde werkhypothesen staft.

Zelf gebruik ik de eigenaardigheden van het huis dikwijls als metafoor bij interpretaties. Net zoals de analogie, de parabel of de allusie wordt dan op ongesatureerde wijze op het materiaal van de patiënt ingespeeld. Vooral op woorden, beelden of affecten, die alle als betekenaars kunnen worden beschouwd en zeker aandacht verdienen wanneer ze zich herhalen of insisteren. Het is de duiding als transitioneel object waarin de patiënt zich al dan niet of min of meer kan (terug)vinden.

Zeergkend psychoanalytisch fenomeen is het volgende: de patiënt gedraagt zich zoals iemand die in huis een verdacht geluid hoort. Hij haast zich echter naar de zolder

omdat hij bevreesd is zich in de kelder te wagen. Zowel de zolder als de kelder komt inderdaad geregeld ter sprake. De zolder is geschikte opslagplaats voor allerlei objecten uit ons verleden. Je kan je er terugtrekken en er desnoods of desgewenst een parallelle wereld creëren. Je zit er hoog en droog en je kan je er van het gedoe, gewoel en gevoel beneden distantieëren. Bij gebrek aan zolder zoeken sommigen voor dit alles toevlucht op hun kamer, in het tuinhuis, het bezemhok, het bed of de kast. Zolder is in al deze gevallen letterlijk het *hoofdkwartier*. We behouden er zo veel mogelijk veiligheid en controle en hoeven ons — althans zo denken we — minder om lijf en leden te bekommeren.

Psychopathologie heeft nu eenmaal haar eigen quasinatuurlijke verblijfplaatsen. Zo is de slaapkamer de genitale habitat, lenen toilet en badkamer zich bij uitstek voor het urethrale en anale, draait veel orals rond keuken en fornuis. Sommige psychopathologie beperkt zich zelfs grotendeels tot deze ruimtes. Andere strekt zich tot de living uit, en vooral de psychiatrische proporties komen (ook) buitenshuis ten tonele. Therapeutische implicaties zijn navenant. Waar dienen de werkzaamheden te gebeuren? Opfrissings- of andere cosmetische ingrepen veranderen weinig aan de grond van de zaak. Vaak moet er minstens ‘gestript’ worden. Soms gaat het om een totaalrenovatie. Slechts enkele bakstenen herinneren hier en daar dan nog aan de vroegere woning. Enkel voor de insiders zijn het reminders dat er nog bruikbare brokstukken overeind zijn gebleven die naar de oorspronkelijke architectuur verwijzen.

Zo eindig ik bij de kelder, waar per slot van rekening alles begon. Dit ondergrondse is slechts beperkt verlicht. Je daalt er dan ook weinig of zelden naar af, behalve wanneer een of andere wantoestand dit vereist. Een

van de lastigste problemen is opstijgend vocht. Je ziet wel dat het uit je kelder komt, maar je hebt geen idee waarvandaan. Ook zonder aanwijsbare of externe aanleiding word je er telkens opnieuw mee geconfronteerd. Misschien zelfs vooral wanneer er weinig buitenlandse zaken op de agenda staan, kan je het ernstig op de zenuwen krijgen van dit hardnekkige en/want fundamentele probleem. Doordeweeks blijf je voortdoen. Je maakt jezelf en anderen zo veel mogelijk wijs dat alles oké is, tot en met *Saturday Night Fever*. Daarna is het zondag: de dag waarop naar verluidt het vaakst moord of zelfmoord wordt gepleegd. Vroeger was het nog de Dag des Heren. Vandaag veeleer de dag waarop onderaardse demonen zich zo nodig willen laten gelden. Naar het voorbeeld van Freuds motto voor zijn

Droomduiding (1900) moeten we in deze kelder aan de slag. *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo*. Als ik de goden niet kan vermurwen, zal ik de onderwereld in beroering brengen.

Literatuur

- FREUD, S. (1900). De droomduiding. In *Werken 2* (pp. 30-582). Amsterdam: Boom, 2006.
- KINET, M. (2024). *Psychoanalytic principles in psychiatric practice — A remedy by truth*. Londen/New York: Routledge.
- MARTY, P. (1991). *Mentalisation et psychosomatique*. Parijs: Delagrangue.
- VERHAEGHE, P. (2007). Aktuaalpathologie — Hoe luisteren als het spreken niet dragend is? In M. Kinet & W. Vanmechelen (red.), *Tussen ruis en storingen — De golflengte vinden in psychoanalytische therapie* (pp. 29-46). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.